

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

ПОЧАТКОВИЙ КУРС ГАРМОНІЇ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації

Спеціальність “Музичне мистецтво”
Спеціалізація “Естрадний спів”

Київ – 2005

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних
закладів культури і мистецтв

ПОЧАТКОВИЙ КУРС ГАРМОНІЇ

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації

Спеціальність “Музичне мистецтво”
Спеціалізація “Естрадний спів”

2005

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру
навчальних закладів культури і мистецтв України

ПОЧАТКОВИЙ КУРС ГАРМОНІЇ

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I–II рівнів акредитації, – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 24 с.

Укладач:	О. В. Гармель – кандидат мистецтвознавства, викладач музично-теоретичних дисциплін Київського державного коледжу естрадного та циркового мистецтв
Рецензенти:	О. М. Жарков – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри теорії музики Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського Н. М. Пузанкова – викладач відділу теорії музики Львівського державного музичного училища ім. С. П. Людкевича
Відповідальний за випуск	Н. І. Коваленко
Редактор	Ю. Д. Виноградова

Підписано до друку 02.12.05 р. Гарнітура Times
Формат 60×84_{1/16}. Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 1,5. Наклад 100 прим.

Видавництво «Нова Книга» м. Вінниця, вул. Стеценка, 46/85
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №103 від 30.06.2000 р.
Тел. (0432)52-34-80, 52-34-82 Факс 52-34-81
E-mail: newbook1@vinnitsa.com
www.novaknyha.com.ua

«¹ Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України, 2005

Пояснювальна записка

Програма укладена з урахуванням вимог державного стандарту предмета “Початковий курс гармонії”, розробленого робочою групою, затвердженою Міністерством освіти і науки України, і рекомендована для впровадження в практику викладання даної навчальної дисципліни у вищих спеціальних закладах освіти відповідного мистецького профілю.

При підготовці програми врахований принцип комплексного вивчення студентами музичних дисциплін, який передбачає оволодіння ними, поряд з гармонією, знаннями з предметів “Музична грамота”, “Елементарна теорія музики”, “Сольфеджіо”, “Історія музики”, “Вокальний ансамбль”, “Музичний інструмент”.

“Початковий курс гармонії” передбачає вивчення і практичне засвоєння матеріалу за такими напрямками:

- теоретичний матеріал (з ілюстраціями прикладів з музичної літератури та зразками розв’язання задач);
- письмові роботи;
- гармонічний аналіз;
- гра на фортепіано.

Основною формою навчання є практичні заняття (групові та індивідуальні), в яких передбачається постійне поєднання роботи за всіма означеними напрямками, що сприятиме гармонічному, всебічному засвоєнню матеріалу з нового предмета.

До програми додається перелік понять, знання яких обов’язкове для кожного студента з “Початкового курсу гармонії”, а також список рекомендованої літератури.

Також пропонуються критерії оцінювання знань, вмінь, навчальних досягнень студентів за 5-бальною та 12-бальною системами. Важливим критерієм оцінки роботи студента є його вміння аналізувати та узагальнювати вивчений матеріал і активно використовувати в самостійній роботі та на практиці.

Курс гармонії на відділенні “Естрадний спів” вивчається протягом двох семестрів та розрахований на **162 години**. У програмі подано орієнтовний тематичний план з розподілом навчального часу на вивчення окремих розділів та тем за семестрами. Викладачу, за погодженням з відповідною цикловою (предметною) комісією, надається право змінювати до 20 % кількості годин у межах навчального плану.

Методичні рекомендації

Головна мета початкового курсу гармонії – надати студентам уявлення про найважливіші закономірності гармонії як одного з виразових та формотворчих засобів музики.

Також завданнями предмета є:

- розвиток естетичного відчуття музичної гармонії;
- формування навички емоційно-виразної та логічної гармонізації мелодій;
- сприяння розвитку гармонічного слуху;
- сприяння розширенню музичного світогляду студентів, підвищенню їхньої загальної музичної культури.

Для студентів, навчання яких безпосередньо пов'язане з постійною виконавською практикою, дисципліна “Початковий курс гармонії” є досить важливою. Оволодіння знаннями з даного предмета сприяє підвищенню професійного рівня виконавства. Осягнення логіки, основних принципів, особливостей гармонічного руху музичної композиції, співвідношення його з поетичним текстом твору веде до осмисленого інтонування та побудови виконавської драматургії пісні, романсу, ансамблю тощо.

Відповідно до загальних завдань курсу, які спрямовані на надання початкових знань та вмінь з музичної гармонії, є доцільним обмежити об'єм курсу вивченням найважливіших акордів діатонічної системи, найважливіших акордів групи подвійної доміанти, відхиленнями та модуляціями в тональності діатонічної спорідненості. Щодо гармонічного аналізу, об'єм курсу повинен бути більш широким (коло охоплених гармонічних засобів виразності залежить від рівня засвоєння студентами теоретичного матеріалу).

Розподіл матеріалу є приблизним, він може змінюватися в залежності від рівня підготовки студентів, від кількості студентів у групі. Можливим є перенесення деяких тем з одного семестру в другий. Необхідно також передбачити достатню кількість часу для повторення курсу та підготовки до екзамену. У загальній кількості годин, що відводиться на вивчення певної теми, враховані й години на контрольні та перевірені уроки. Їх систематичність визначає сам викладач.

Структура “Початкового курсу гармонії” передбачає засвоєння теоретичного матеріалу з паралельним його практичним опрацюванням (акцент робити саме на практичній роботі).

Письмові завдання

Розв'язання гармонічних задач студенти повинні робити систематично протягом всього періоду вивчення гармонії. Кількість письмових завдань на тиждень може бути обмежена однією – двома задачами невеликого розміру (у першому семестрі – 4–8 тактів, у другому – 8–12 тактів).

Завдання пропонуються переважно на гармонізацію мелодій. Розв'язання задач на бас доцільно включати до завдань при вивченні окремих тем курсу, що безпосередньо пов'язані з особливим рухом басового голосу (наприклад, теми “Зворот з прохідним акордом”, “Фригійський зворот”).

При гармонізації даної мелодії потрібно спиратися як на слуховий аналіз синтаксичної будови і гармонічного змісту мелодії, так і на знання теоретичного матеріалу. У зв'язку з цим мелодія задачі повинна бути зіграна або проспівана.

Бажано, щоб процес розв'язання задачі складався з таких етапів роботи:

- мелодія розділяється на синтаксичні побудови (речення, фрази);
- визначаються каденції та їх види, намічаються звуки басового голосу;
- виділяються окремі сталі гармонічні звороти, намічається їх гармонізація;
- визначається гармонізація всієї мелодії, попередньо випикується бас;
- заповнюються середні голоси.

Розв'язана задача повинна бути перевірена на фортепіано. Враховуючи спеціалізацію студентів (“Естрадний спів”) при перевірці завдання можна заспівати на вибір: всі голоси (ансамблем) або мелодію з супроводом інших голосів фактури на фортепіано.

При гармонізації мелодії особливу увагу потрібно приділяти басовому голосу, прагнути до його мелодизації та виразності. При цьому бажано, щоб сопрано та бас, зіграні окремо без середніх голосів, достатньо ясно намічали послідовність гармонічних функцій.

Як творче завдання, для гармонізації можливо запропонувати мелодію певної пісні та при перевірці приклада порівняти його розв'язання з авторським вирішенням гармонії.

Гармонічний аналіз

Гармонічний аналіз повинен займати досить значне місце в курсі гармонії, тому що саме за його допомогою студент може отримати найбільш повне уявлення про основні гармонічні закономірності музичного твору. Дана форма роботи сприяє і поглибленню теоретичних знань студентів з гармонії, і розширенню загального музичного світогляду.

Гармонічний аналіз повинен на “декілька кроків” випереджати засвоєння теоретичного матеріалу в письмових роботах. Тому можна торкнутися теми подвійних домінант та модуляцій вже в першому навчальному семестрі в аспекті аналізу.

Введення даної форми роботи вважається слушним не на самому початку вивчення гармонії, а після засвоєння декількох перших тем, тому що гармонічний аналіз можливий і має сенс лише на основі деяких набутих теоретичних знань.

Матеріалом для гармонічного аналізу можуть стати твори як класичного, так і сучасного академічного, естрадного та джазового репертуару. Особливу увагу слід приділяти вокальним творам і, зокрема, композиціям, які студенти виконують в класі з фаху.

При аналізі гармонії вокального твору видається важливою не лише констатація особливостей акордової послідовності, а й звернення уваги на співвідношення музичних засобів виразності зі словом, підкреслення ключових слів та фраз, смислових кульмінацій гармонічними засобами.

Гра на фортепіано

Вправи на фортепіано є важливими не тільки для практичного засвоєння предмета, але й як засіб ладо-гармонічного розвитку слуху.

Для гри на фортепіано пропонуються:

- побудова та розв'язання окремих акордів;

- виконання окремих гармонічних зворотів, секвенцій;
- виконання невеликих побудов за даною гармонічною схемою.

В якості творчих завдань пропонується:

- створення каденцій як самостійних гармонічних зворотів, так і зворотів, що завершують дану побудову;
- створення другого речення періоду до заданого першого (можливо по типу першого);
- створення самостійних невеликих періодів (цей тип роботи частіше використовується при вивченні теми “Модуляції”);
- створення декількох варіантів гармонізації даного гармонічного звороту (гармонічне варіювання).

Слід окремо відзначити, що студентам естрадних спеціалізацій доцільно пропонувати для гри на фортепіано гармонічні схеми з буквено-цифровим позначенням структури акордів, які широко використовуються в естрадній музиці (типу A_m , C^7 , B_{maj}^7). При виконанні таких послідовностей слід притримуватися основних правил щодо гармонічного та мелодичного типів поєднання акордів. В цій формі роботи пропонується використовувати не лише окремі схеми, а й звернутися до прикладів з музичної літератури (наприклад, до антології В. Симоненка “Мелодії джазу”). На уроках також можливо пропонувати студентам одночасно співати мелодію певної пісні і грати її гармонічний супровід за схемою.

Вимоги до заліків та екзаменів

Залік з предмета “Початковий курс гармонії” проводиться в кінці п'ятого навчального семестру. Основна вимога до заліку – продемонструвати якість засвоєння теоретичних знань, отриманих протягом семестру, та навичок аналізу гармонії музичних творів і гри гармонічних вправ на фортепіано. Оцінка знань відповідає рівню роботи студента протягом навчального семестру та безпосередню відповідь на заліку.

Форми роботи на заліку:

1. Гармонізувати мелодію з використанням вивчених гармонічних засобів (6–8 тактів).
2. Зробити гармонічний аналіз.

Наприклад: *Аляб'єв О. Романс "Соловей"*,
Бетховен Л. Соната, ор. 2, № 3, II ч. (перший період),
Гурільов О. Романс "Вьється ласточка сизокрылая",
Лисенко М. Романс "Садок вишневий" (вступ),
Івасюк В. Пісня "Я піду в далекі гори" (заспів).

3. Побудувати акорд від даного звуку та в даній тональності; розв'язати його. Визначити даний акорд. Зіграти окремі гармонічні звороти (прохідні, допоміжні, каденційні).
4. Зіграти музичну побудову за даною гармонічною схемою (з попередньою підготовкою).

Наприклад:

${}^2_4 T^5_3 T_6 \mid S^5_3 P_6 \mid D^5_3 D_2 \mid T_6 - \mid D_6 D^5_6 \mid T^5_3 S_6 \mid K^6_4 D_7 \mid T^5_3 \mid$

Екзамен проводиться в кінці VI семестру *за формами роботи, аналогічними до вимог заліку:*

1. Гармонізувати мелодію з використанням вивчених гармонічних засобів (8 тактів).
2. Зробити гармонічний аналіз невеликого твору або музичного уривка:
 Наприклад: *Гурільов О. Романс "Сердце – игрушка"*,
Шуман Р. "Грезы" ("Детские сцены"),
Чайковський П. "Подснежник" ("Времена года"),
Сковорода Г. Пісня "Стоїть явір над водою",
Симфонія невідомого автора XIX ст. g-moll,
II частина (основна тема),
Івасюк В. Пісня "Водограй".
3. Побудувати на фортепіано один з вивчених акордів та розв'язати його.
4. Зіграти музичну побудову за даною гармонічною схемою (можливо у вільній фактурі) або зіграти секвенцію і створити до неї заключний каданс у вказаній тональності.
5. Зіграти невелику побудову у формі періоду (створену студентом), яка включає відхилення або модуляцію в тональність діатонічної спорідненості.

Теми і окремі питання тем, що виносяться на самостійне вивчення студентами

Наступні теми вимагають додаткового самостійного практичного доопрацювання студентами протягом навчальних семестрів:

Семестр	Питання, теми	Кількість годин
III курс, V семестр	Неакордові звуки	4
	Гармонізація баса	3
III курс, VI семестр	Діатонічні секвенції	3
	Відхилення та модуляції в тональності діатонічної спорідненості	2
	Модулюючі секвенції	2

З тем "Неакордові звуки" і "Відхилення та модуляції в тональності діатонічної спорідненості" на самостійне опрацювання пропонується винести додаткові приклади з гармонічного аналізу, що поглиблювали б знання даного матеріалу, а з тем "Гармонізація баса", "Діатонічні секвенції" та "Модулюючі секвенції" – додаткові завдання з гри на фортепіано.

Основні поняття з предмета "Початковий курс гармонії":

Акорд

- позначення звуків акорду (основний тон акорду, прима, терція, квінта, септіма акорду);
- мелодичне положення акорду;
- розташування акорду.

Тризвук, його види (малий, великий, з секстою)

Секстакорди головних ступеней, побічних ступеней

Квартсекстакорд

- кадансовий;
- прохідний;
- допоміжний

Септакорд, його види

- обернення септакорду;
- повний та неповний септакорд;
- $D_7, II_7, V_{VII_7}, DD_7, змDDVII_7$ та їх обернення

Нонакорд, доміантовий нонакорд, його види

Неакордові звуки

Гармонічний зворот

- види зворотів (автентичний, плагальний, повний);
- кадансовий зворот, види каденцій (повна та неповна, довершена та недовершена, серединна та заключна, перервана);
- зворот з прохідним акордом, його різновиди ($T_3^5 - D_4^6 - T_6, S_3^5 - T_4^6 - S_6, T_3^5 - D_4^6 - T_6$);
- зворот із допоміжним акордом;
- фрігійський зворот.

Функціональна система діатоніки

- лад
- функція гармонічна
- головні функції
- поняття повної функціональної системи діатонічного мажору та мінору
- акорди субдомінантової групи ($II_3^5, II_6, II_7, VI_3^5$)
- акорди доміантової групи ($III_3^5, VII_6, VII_7, D_6^6, D_7^6, D_9$)
- акорди групи DD ($DD_7, змDDVII_7$)

Музичний синтаксис (в аспекті гармонічного аналізу)

- період
- речення
- фраза
- каденція

Відхилення

Модуляція, її види та засоби

Тональності першого ступеня спорідненості

Студент повинен вміти:

- а) гармонізувати мелодію з використанням вивчених гармонічних засобів;
- б) пояснити основну логіку та закономірності використання того чи іншого акорду, звороту, що був застосований студентом при гармонізації мелодії;
- в) зробити гармонічний аналіз періоду;
- г) побудувати певний акорд в тональності та від звуку;
- д) розв'язати нестійкий акорд, побудований в тональності;
- е) зіграти в даній тональності кадансовий зворот, зворот з прохідним акордом, зворот із допоміжним акордом;
- є) зіграти музичну побудову за даною гармонічною схемою;
- ж) зіграти невелику гармонічну побудову, яка включає відхилення, модуляцію в тональності діатонічної спорідненості.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів

Рівні навчальних досягнень	За 5-ти бальною	За 12-ти бальною	Критерії навчальних досягнень студентів
			4
1	2–	1	Навички та вміння студента на елементарному рівні. Усна відповідь студента демонструє слабо сформоване музичне мислення. Письмова робота виконана не повністю, з великою кількістю помилок, що свідчить про відсутність обов'язкових елементарних навичок.

I. Початковий	2	2	Студент володіє незначною частиною тематичного матеріалу, виявляє невелику кількість вмінь та навичок; володіє частиною спеціальної музичної термінології. Завдання виконуються частково і на низькому рівні, що свідчить про відсутність знань більшої частини об'єму матеріалу. Письмова робота – з великою кількістю помилок, які свідчать про слабо розвинений ладовий та гармонічний слух і про незадовільне засвоєння матеріалу.
	2+	3	Студент знає частину теоретичного матеріалу, застосовує обмежений термінологічний та словниковий запас, виконує завдання частково, демонструючи певну обізнаність, але необхідний об'єм матеріалу не засвоєний. Письмова робота виконана повністю, але з великою кількістю помилок; разом з тим, в ній присутні логічні фрагменти.
II. Середній	3–	4	Студент здатний сприймати музичні твори на репродуктивному рівні. Застосування знань та спеціальної музичної термінології на практиці задовільне. Студент може виконувати основні форми роботи з середнім рівнем якості, але при цьому певне коло форм роботи опрацьовується задовільно, а інші – нижче задовільного рівня. Письмова робота виконана повністю, але зі значною кількістю помилок.
	3	5	Студент володіє певними навичками та вміннями. Не завжди здатний виконати завдання, які потребують абстрактного художнього мислення; виявляє недостатнє знання спеціальної музичної термінології; словниковий запас небагатий. Виконує всі запропоновані завдання на посередньому рівні. Письмова робота виконана з помилками, але є вдалі фрагменти, які свідчать про потенційні можливості студента; разом з тим міцні знання і навички відсутні.

III. Достатній	3+	6	Студент здатний сприймати і відтворювати значну частину музично – теоретичного матеріалу, але має слабо сформоване художнє мислення; його виклад матеріалу потребує уточнень і додаткових запитань. Студент може виконувати всі запропоновані форми роботи з посереднім рівнем якості. Окремі форми роботи може продемонструвати на доброму рівні, але це явище – не постійне. Письмова робота свідчить про вміння логічно мислити, але слаба техніка зумовлює посередній рівень роботи.
	4–	7	Студент здатний засвоювати музично-теоретичний матеріал у повному обсязі, але демонструвати отримані знання і вміння на достатньому рівні може не кожного разу; студент робить непереконливі висновки, допускає термінологічні помилки, що свідчить про недостатнє засвоєння матеріалу. Письмова робота виконана досить грамотно, але зі значними змістовними помилками.
	4	8	Студент сприймає музично-теоретичний матеріал у повному обсязі, але має стандартне мислення, може лише репродукувати отримані знання; йому бракує власних висновків, узагальнень. Недостатньо володіє спеціальною музичною термінологією. Відповідь студента свідчить про достатнє засвоєння матеріалу, але у виконанні завдань були помилки, які студент не помічав і долав за допомогою викладача. У письмовій роботі є 2–3 змістовні помилки.
	4+	9	Студент виявляє глибоке засвоєння матеріалу, але припускається несуттєвих неточностей у відповідях і письмових роботах, які потребують зауважень чи корегування. Студент виконує всі форми роботи на досить високому рівні, але у відповіді зустрічаються помилки. Письмова робота виконана добре, логічно, але в ній є одна змістовна помилка.

IV. Високий	5–	10	Студент має міцні знання, але припускається неточностей у формулюваннях та спеціальній музичній термінології. Відповідь свідчить про цілісне засвоєння матеріалу, про високий рівень знань і навичок, але у відповіді зустрічаються неточності, які студент долає самостійно. Письмова робота свідчить про високий музичний рівень студента, добру техніку виконання, але в роботі є незначна помилка.
	5	11	Студент володіє музично-теоретичним матеріалом у межах програми, вміє використовувати набуті знання, уміння і здібності у нових практичних завданнях; демонструє знання спеціальної музичної термінології, її усвідомлення, уміння систематизувати, узагальнювати, аналізувати музичні явища; застосовувати здобуті знання в практичній діяльності. Відповідь студента – без помилок, але не має миттєвого темпу. Письмова робота виконана на високому рівні без помилок, але не містить нестандартного, оригінального рішення.
	5+	12	Студент має свідомі знання у межах програми, здатний виконувати завдання творчо; вільно та свідомо використовує спеціальну музичну термінологію у висновках та узагальненнях. Рівень сприйняття та відчуття мистецького мислення достатньо високий. Відповідь блискуча, у хорошому темпі, свідчить про активне та ініціативне мислення, високий художній та слуховий рівень. Письмова робота свідчить про нестандартне мислення студента, високий художній та технічний рівень. Студент самостійно використовує набуті знання, вміння та здібності в музичній діяльності.

Орієнтовний тематичний план

Назва теми	Кількість годин			
	Усього	Групових	Індивідуал.	Самостійн.
1	2	3	4	5
III курс, V семестр				
<i>Тема 1. Введення</i> Великі та малі тризвуки. Чотириголосний склад	2	1	1	–
<i>Тема 2. Лад. Функціональна система головних тризвуків. З'єднання головних тризвуків</i>	4	2	2	–
<i>Тема 3. Гармонізація мелодії головними тризвуками ладу</i>	4	1	3	–
<i>Тема 4. Переміщення тризвуків. Гармонізація стрибків у мелодії</i>	4	2	2	–
<i>Тема 5. Період. Каденції. Кадансовий квартсекстакорд</i>	8	4	4	–
<i>Тема 6. Методика гармонічного аналізу</i>	1	1	–	–
<i>Тема 7. Неакордові звуки</i>	5	–	1	4
<i>Тема 8. Секстакорди головних ступеней ладу</i>	8	4	4	–
<i>Тема 9. Гармонізація баса</i>	4	–	1	3
<i>Тема 10. Прохідні та допоміжні квартсекстакорди</i>	4	2	2	–
<i>Тема 11. Домінантсептакорд та його обернення</i>	11	6	5	–
<i>Тема 12. Повна функціональна система мажору та мінору. Акорди субдомінантової групи. Гармонічний мажор</i>	3	2	1	–
<i>Тема 13. Тризвук і секстакорд другого ступеня</i>	5	2	3	–
<i>Тема 14. Тризвук шостого ступеня в каденції та в середині побудови</i>	4	2	2	–
<i>Тема 15. Септакорд другого ступеня</i>	4	2	2	–
Усього:	71	32	32	7
Залік				

III курс, VI семестр				
Тема 15 (продовження). Септакорд другого ступеня. Неаполітанська гармонія	8	4	4	–
Тема 16. Акорди доміантової групи. Ввідний септакорд сьомого ступеня	8	4	4	–
Тема 17. Домінанта і доміантовий септакорд з секстою	4	2	2	–
Тема 18. Домінантовий нонакорд	4	2	2	–
Тема 19. Тризвук третього ступеня та секстакорд сьомого ступеня	8	4	4	–
Тема 20. Фрігійський зворот	2	–	2	–
Тема 21. Діатонічні секвенції	4	–	1	3
Тема 22. Акорди групи подвійної доміаннти	12	6	6	–
Тема 23. Альтерація акордів групи подвійної доміаннти	8	4	4	–
Тема 24. Відхилення та модуляції в тональності діатонічної спорідненості. Повторення	20	10	8	2
Тема 25. Модуючі секвенції	3	–	1	2
Тема 26. Особливості джазової та естрадної гармонії (загальний огляд)	10	6	4	–
Усього:	91	42	42	7
Екзамен				
Разом:	162	74	74	14

ЗМІСТ ТЕМ ПРОГРАМИ

Тема 1. Введення. Великі та малі тризвуки. Чотириголосний склад

Гармонія як музично-теоретична дисципліна про акорди та закономірності їх зв'язку. Гармонія як один з найважливіших засобів музичної виразності. Зв'язок гармонії з іншими музичними засобами виразності: мелодією, ритмом, тембром тощо. Поняття про колористичну і формотворчу роль гармонії.

Великі та малі тризвуки. Чотириголосний склад. Подвоєння тризвуків. Мелодичне положення тризвуків. Розташування тризвуків.

Тема 2. Лад. Функціональна система головних тризвуків. З'єднання головних тризвуків

Поняття гармонічної функції акорду в його зв'язках та співвідношеннях з іншими акордами. Функціональний зв'язок між головними тризвуками мажорного та мінорного ладів. Логіка гармонічного руху. Характер тяжіння субдомінантової та доміантової функцій.

Поняття гармонічного звороту, види зворотів (автентичні, плагальні, повні). Гармонічне та мелодичне поєднання головних тризвуків.

Тема 3. Гармонізація мелодії головними тризвуками ладу

Основні правила гармонізації мелодії. Гармонізація окремих мелодичних побудов. Гармонізація мелодії у формі періоду.

Тема 4. Переміщення тризвуків. Гармонізація стрибків в мелодії

Переміщення тризвуків без зміни розташування та зі зміною розташування. Найбільш загальні закономірності змін гармонії при гармонізації мелодії (зміна гармоній на сильних та відносно сильних долях такту). Зміна розташування акорду при гармонізації стрибків.

Тема 5. Період. Каденції. Кадансовий квартсекстакорд

Найбільш типові структури періоду. Визначення каденцій, їх види (серединні та заключні; автентичні, плагальні та повні; досконалі та недосконалі). Використання різних видів каденцій у періоді.

Побудова кадансового квартсекстакорду; перевага у ньому доміантової функції. Метричне положення кадансового квартсекстакорду. Акорди, що оточують кадансовий квартсекстакорд у гармонічному звороті.

Тема 6. Методика гармонічного аналізу

Аналіз структури періоду (членування на речення, фрази). Гармонічний аналіз періоду (ладотональний план, акордика), класифікація каденцій.

Тема 7. Неакордові звуки

Поняття неакордових звуків. Класифікація неакордових звуків (допоміжні, прохідні, затримання, предйом). Виразні можливості неакордових звуків. Роль у формуванні мелодичної лінії, вплив на структуру акордів.

Тема 8. Секстакорди головних ступенів ладу

Подвоєння в секстакордах, їх розташування. Поєднання тризвуку з секстакордом. Переміщення секстакордів. Гармонізація стрибка в мелодії з сильної долі на слабку за допомогою переміщення секстакорду. Використання секстакордів T, S, D в експозиційній частині періоду та в процесі розвитку. Мелодизація басу.

Виникнення прямого руху до квінти і до октави в крайніх голосах (сопрано і бас) при гармонізації стрибка. Поєднання двох секстакордів.

Тема 9. Гармонізація баса

Закономірності побудови мелодичної лінії при гармонізації баса. Використання переміщення акорду.

Тема 10. Прохідні та допоміжні квартсекстакорди

Загальне поняття про звороти з прохідними гармоніями (поступневий рух баса як найважливіша ознака зворотів з прохідними гармоніями; утворення прохідних гармоній на слабких долях такту; плавність голосоведення). Прохідні квартсекстакорди як один з варіантів прохідних гармоній. Використання зворотів з прохідними квартсекстакордами.

Загальне поняття про звороти із допоміжними гармоніями (утворення допоміжних гармоній завдяки допоміжних звуків). Допоміжний квартсекстакорд як один з варіантів допоміжних гармоній. Поняття доповнення до періоду.

Тема 11. Домінантсептакорд та його обернення

Побудова доміантсептакорду. Розв'язання D_7 , повного і неповного. Переміщення D_7 . Використання D_7 у заключному кадансі та в середині побудови.

Побудова обернень D_7 . Розв'язання обернень доміантсептакорду. Прохідна септіма. Гармонізація мелодії з використанням обернень доміантсептакорду (експозиційні гармонічні засоби та засоби розвитку).

Прохідний доміантовий терцквартакорд. Особливості голосоведення при розв'язанні прохідного доміантового терцквартакорду.

Тема 12. Повна функціональна система мажору та мінору. Акорди субдомінантової групи. Гармонічний мажор

Загальний огляд акордів доміантовою та субдомінантової груп; характерні ознаки. Розбіжності в характері функціональних тяжінь акордів субдомінантової та доміантової груп.

Логіка гармонічного руху в акордах субдомінантової групи, заснована на зростанні функціонального напруження.

Зміна структури акордів субдомінантової групи в гармонічному мажорі (тризвуки другого та четвертого ступенів). Самостійне використання акордів субдомінантової групи гармонічного мажору та використання їх після субдомінантових гармоній натурального мажору шляхом хроматичного пониження шостого ступеня. Перечення.

Тема 13. Тризвук і секстакорд другого ступеня

Тризвук другого ступеня в мажорі. Побудова секстакорду II ступеня в мінорі, в натуральному та гармонічному мажорі. Подвоєння в секстакорді другого ступеня.

Умови використання секстакорду другого ступеня в каденції та в середині побудови (перед доміантою та доміантовим секундакордом).

Тема 14. Тризвук шостого ступеня в каденції та в середині побудови

Функціональна характеристика тризвуку шостого ступеня серед акордів субдомінантової групи. Умови використання тризвуку шостого ступеня (між тонікою та іншими акордами субдомінантової групи; у перерваному звороті).

Поняття про перервану каденцію. Голосоведення. Подвоєння терцій у тризвуку шостого ступеня.

Перервана каденція як засіб розширення періоду.

Тема 15. Септакорд другого ступеня

Найбільш яскрава гармонія серед акордів субдомінантової групи. Побудова септакорду другого ступеня в мінорі, натуральному та гармонічному мажорі. Обернення септакорду другого ступеня.

Використання септакорду другого ступеня у каденціях. Розв'язання II_5^6 та II_3^4 у кадансовий квартсектакорд і тризвук домінанти. Використання септакорду другого ступеня в середині побудови. Звороти з прохідним септакордом другого ступеня та його оберненнями.

Неаполітанська гармонія.

Тема 16. Акорди домінантової групи. Ввідний септакорд сьомого ступеня

Зменшений та малий ввідний септакорди. Обернення ввідного септакорду VII ступеня. Приготування септакорду VII ступеня тонікою, акордами субдомінантової та домінантової груп.

Розв'язання ввідного септакорду та його обернень в тоніку. Голосоведення, подвоєння. Метричне розташування ввідного септакорду при його розв'язанні у домінантсептакорд (септакорд VII ступеня – на більш сильній долі, ніж наступна за ним домінанта). Закономірності у співвідношенні обернень акордів при переході ввідного септакорду у домінантсептакорд ($VII_7 - V_5^6$, $VII_6^5 - V_3^4$, $VII_3^4 - V_2$, $VII_2 - V_7$). Звороти з прохідним септакордом VII ступеня.

Тема 17. Домінанта і домінантовий септакорд з секстою

Переважно мелодичне положення сексти. Домінанта з секстою та домінантсептакорд з секстою як затримання до домінанти або домінантового септакорду; розв'язання сексти в квінту D_3^5 та D_7 . Використання домінанти з секстою в каденційних побудовах періоду.

Тема 18. Домінантовий нонакорд

Великий та малий нонакорди. Нонакорд в чотириголосному складі (з пропущеною квінтою). Переважання мелодичного положення нони.

Нонакорд домінанти як затримання до домінантсептакорду. Розв'язання нонакорду домінанти у неповний домінантсептакорд та безпосередньо в тоніку. Використання D_9 у каденційних побудовах.

Тема 19. Тризвук третього ступеня та сектакорд сьомого ступеня

Натуральний мінор; загальний огляд акордів домінантової групи в натуральному мінорі.

Тризвук III ступеня в натуральному мінорі та мажорі; його функціональна характеристика серед акордів домінантової групи. Можливість послідовності після III_3^5 акордів субдомінантової групи.

Сектакорд VII ступеня в мелодичному звороті: шостий – сьомий – перший ступені.

Тема 20. Фригійський зворот

Фригійський зворот натурального мінору. Можливість епізодичної появи натурального мінору у вигляді фригійського звороту в оточенні гармонічного мінору. Різні варіанти гармонізації фригійського звороту в мелодії і в басу. Використання даних зворотів у натуральному мажорі.

Тема 21. Діатонічна секвенція

Мотив, ланка, крок секвенції, напрямок руху. Секвенції з точним і неточним повторенням ланок. Найбільш поширені функціональні співвідношення в ланці секвенції. Особливості голосоведіння. Значення секвенції в гармонічному розвитку.

Тема 22. Акорди групи подвійної домінанти

Побудова акордів групи подвійної домінанти (аналогія їхньої побудови з акордами домінантової групи). Основні акорди групи подвійної домінанти: септакорд подвійної домінанти і ввідний септакорд домінанти та їх обернення.

Підвищений четвертий ступінь ладу як характерна ознака акордів групи подвійної домінанти. Основне функціональне значення акордів групи подвійної домінанти.

Підготовка акордів групи подвійної домінанти тонікою та акордами субдомінантової групи.

Розширення кола каденційних гармоній шляхом введення акордів групи подвійної домінанти у каденцію (DD_5^6 , DD_3^4 , зм. $DDVII_7$, зм. $DDVII_3^6$), розв'язання даних акордів у кадансовий квартсектакорд та тризвук домінанти.

Акорди групи подвійної домінанти в середині побудови. Розв'язання септакорду подвійної домінанти і ввідного септакорду до домінанти (та їх обернень): у домінанту, у домінантсептакорд, у септакорд сьомого ступеня.

Явище “дезальтерації” (хроматичний хід від четвертого підвищеного ступеня до четвертого натурального ступеня).

Тема 23. Альтерація акордів групи подвійної домінанти

Альтерація як підсилення цілотнових тяжінь нестійких ступенів ладу шляхом підвищення або пониження їх на хроматичний півтон без

зміни функції акорду, тональності, ладу. Альтерація в мажорному та мінорному ладах. Пониження квінти у септакорді подвійної домінанти. Пониження терції у ввідному септакорді домінанти. Підвищення основного тону у септакорді подвійної домінанти у мажорі. Розв'язання, голосоведіння.

Тема 24. Відхилення та модуляції в тональності діатонічної спорідненості (перший ступінь спорідненості)

Головна та побічні тональності твору. Тональності діатонічної спорідненості.

Відхилення як один з найважливіших засобів гармонічного розвитку. Процес відхилення у тональності діатонічної спорідненості. Спільний та модулюючий акорди. Домінантсептакорд та зменшений ввідний септакорд сьомого ступеня як модулюючі акорди; відхилення за допомогою даних акордів. Переважне використання обернень домінантсептакорду при відхиленнях.

Модуляція; однотональний та модулюючий періоди. Типові напрямки модуляції в модулюючому періоді. Процес модуляції. Перехід у тональність спільного акорду. Модуляція в тональність домінантової групи. Модуляція в тональність субдомінантової групи у передкаденційних побудовах. Робота над модулюючим періодом.

Тема 25. Модулююча секвенція

Хроматична та транспонуюча секвенція. Функціональний зміст ланки хроматичної секвенції.

Тема 26. Особливості естрадної та джазової гармонії (загальний огляд)

Джазова і естрадна гармонія: специфіка термінологій та способів запису. Коло найбільш розповсюджених септакордів. Альтерація звуків септакордів. Нонакорди та більш складні за структурою акорди (огляд, музичні приклади). Поняття про блюз, блюзові тони. Основні акордові моделі.

Рекомендації щодо самостійної роботи студентів

Особливість предмета “Початковий курс гармонії” полягає в тому, що ця навчальна дисципліна більш практична, ніж теоретична: розуміння та засвоєння основних теоретичних знань, понять та принципів гармонії можливо досягнути практичним опрацюванням нового матеріалу. Тому і самостійна робота студентів повинна бути спрямована, насамперед, на виконання практичних завдань (розв'язання задач, гармонічний аналіз, гра вправ на фортепіано), в яких сконцентровано увагу на нових теоретичних темах. Головна рекомендація щодо самостійної роботи – регулярність виконання домашнього завдання, тому що виховання гармонічного слуху і відчуття логіки побудови гармонічної послідовності – процес поступовий.

Рекомендована література

1. *Алексеев Б. Н.* Задачи по гармонии. – М.: Музыка, 1968. (Раздел “Гармонические схемы для игры на фортепиано”).
2. *Андросюк П.* Гармонія в музичних прикладах. – К.: Мистецтво, 1963.
3. *Берков В. О.* Гармония. – М.: Сов. композитор, 1970.
4. *Бершадская Т. С.* О методике преподавания гармонии в музыкальных училищах. Методическое пособие. – Л.: Музыка, 1969.
5. *Бриль И.* Практический курс джазовой импровизации. – М.: Сов. композитор, 1979.
6. *Говат І., Вассербергер І.* Основи джазової інтерпретації. – К., 1980.
7. *Красовська Є. М., Виноградов Г. В.* Курс гармонії на фортепіано. – К.: Музична Україна, 1983.
8. *Максимов С. Е.* Упражнения по гармонии на фортепиано в трех частях. – М.: Музыка, 1977.
9. *Мутли А. Ф.* Сборник задач по гармонии. – М.: Музыка, 1986.
10. *Мюллер Т. Ф.* Гармония. – М.: Музыка, 1976.
11. *Мясоедов А. Н.* Задачи по гармонии. – М.: Музыка, 1974.
12. *Мясоедов А. Н.* Учебник гармонии: Учебник для муз. училищ. – М.: Музыка, 1980.
13. *Привано Н. Г.* Хрестоматія по гармонії. Ч. 1. – М.: Музыка, 1967.
14. *Привано Н. Г.* Хрестоматія по гармонії. Ч. 2. – М.: Музыка, 1970.
15. *Привано Н. Г.* Хрестоматія по гармонії. Ч. 3. – М.: Музыка, 1972.
16. *Серебряный М.* Сольфеджио на ритмоинтонационной основе современной эстрадной музыки. – К.: Музична Україна, 1991. (Раздел “Гармонические схемы (“цифровки”). Сочинение на основе гармонических схем”).
17. *Симоненко В.* Мелодии джаза. Антология. – К.: Музична Україна, 1972.
18. *Соловьева Н.* Упражнения на фортепиано в курсе гармонии. – М., 1989.
19. *Степанов А. А.* Методика преподавания гармонии. – М.: Музыка, 1984.
20. Теоретические дисциплины в музыкальном училище: Сб. статей по методике преподавания / Сост. *Б. Незванов.* – Л.: Музыка, 1977.
21. *Тюлин Ю. Н.* Краткий теоретический курс гармонии. – М.: Музыка, 1978.
22. *Дубовский И., Евсеев С., Спосбин И., Соколов В.* Учебник гармонии. – М.: Музыка, 1987.
23. *Чугунов Ю.* Гармония в джазе: Учебно-методическое пособие: Для учащихся эстрадных отделений муз. училищ. – М., 1988.